

Олександр ВІЛЕНЧУК

РОЗВИТОК РИНКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР

Розкрито історичні та соціально-економічні аспекти формування страхових відносин в аграрній сфері з часів античності до сьогодення. Проаналізовано процес формування нормативно-правового забезпечення діяльності страхових компаній на ринку аграрного страхування за період 1993–2012 рр. Визначено тенденції розвитку ринку аграрного страхування за 2005–2013 рр. Окреслено стратегічні вектори перспектив функціонування ринку аграрного страхування в Україні.

Аграрний сектор економіки створює фундамент соціально-економічного розвитку країни, забезпечуючи існуючий попит у продовольстві. Сучасні уявлення про відродження аграрного потенціалу країни базуються на самодостатності й багатофункціональності розвитку сільських територій та зростанні якості життя на селі. За умов євроінтеграційної орієнтації України перед аграріями постають стратегічні завдання та з'являються нові можливості щодо адаптації їх виробничо-господарської діяльності до загальноприйнятних норм та правил, які відповідатимуть принципам конкурентоспроможності, паритетності та захисту прав виробників і споживачів сільськогосподарської продукції.

Ефективність і продуктивність сільськогосподарського виробництва багато в чому залежить від рівня інфраструктурного забезпечення аграрного ринку, складовими елементами якого є страховий ринок. Досвід багатьох аграрних країн світу (США, Канади, Бразилії, Німеччини, Іспанії) показує, що страхування розглядається як невід'ємний

інструмент захисту фінансово-економічних інтересів селян у процесі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Функціонування ринку аграрного страхування створює умови для розподілу та перерозподілу ризиків (природно-кліматичних, технологічних, екологічних, фінансово-економічних та ін.) між учасниками страхового процесу з метою відтворення безперервного та беззбиткового процесу аграрного виробництва.

Вагомий внесок у теорію та методологію страхових відносин в аграрній сфері внесли такі вчені, як: Б. Борисова, К. Воблий, О. Гудзь, М. Дем'яненко, Ю. Клапків, С. Навроцький, А. Пантелеймоненко, С. Пушак, С. Осадець та ін. Проте існуючий рівень невизначеності, мінливості, ймовірності та ризиковості аграрного виробництва потребує подальших глибоких досліджень щодо формування і функціонування ринку аграрного страхування в Україні, відповідно до стандартів та принципів організації страхової діяльності в країнах Європейського Союзу.

Метою статті є відображення історичних і соціально-економічних трансформацій ринку аграрного страхування у контексті прогнозування тенденцій його розвитку та страхових правовідносин в сільській місцевості з урахуванням досвіду, нагромадженого за багаторічну історію вітчизняного страхування.

Дослідження фундаментальних праць з питань аграрних відносин показують, що для селян завжди залишатимуться актуальними питання щодо збереження та примноження результатів своєї праці. Так, ще у Китаї на рубежі IV–V ст. до н. е. у вільній праці “Гуань-цзи” розкрита теорія міністра-реформатора ЛіКуя царства Вей про балансування в управлінні економікою. Намагаючись отримати від сільського господарства найбільший дохід та уникнути значного податкового навантаження, стихійних лих та голоду, здійснювали заходи щодо регулювання цін і створення запасів надлишків зерна в урожайні роки і реалізації його за нормованими цінами у неврожайні роки [9]. Така форма взаємодопомоги з часом була трансформована в інші механізми та інструменти захисту майнових інтересів аграріїв, серед яких вагоме місце посідає страхування.

Формування та функціонування страхових відносин в аграрній сфері нерозривно пов'язано з еволюційним процесом організації процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Дослідження становлення та розвитку страхування необхідно розглядати як важливий етап усвідомлення його сутності й значимості у процесі нейтралізації ризиків аграрної сфери. Так, відомий український вчений К. Воблий ще на початку XX ст. зазначав: “Історія страхової справи є природною і невід'ємною частиною економіки страхування” [4]. Підтверджуючи ці слова, професор С. С. Осадець надає особливого значення історії страхування і зазначає: “...

теоретичне знання історії страхової справи, її витоків, генезису допомагають практикам орієнтуватися у процесах, що відбуваються на страховому ринку, прогнозувати тенденції його розвитку, будувати страхові правовідносини з урахуванням досвіду, нагромадженого за багаторічну історію зарубіжного і вітчизняного страхування” [19].

Періодизація еволюційних етапів розвитку аграрного страхування нерозривно пов'язана з: перманентними суспільно-економічними трансформаціями, які мають зазвичай, циклічний характер; розвитком товарно-грошових відносин; формуванням правил, норм й культури страхових відносин у суспільстві; усвідомленням суб'єктами страхування економічної необхідності та доцільності спільної співпраці тощо. З огляду на особливості становлення теорії та практики страхування варто виокремити шість основних періодів його розвитку (рис. 1). Відображення такої періодизації у розвитку страхових відносин дозволить сформулювати необхідне бачення щодо перспектив подальшого формування та функціонування аграрного страхування в Україні.

Наукові джерела свідчать, що на території сучасної України майнове страхування виникло ще за часів античності і було пов'язано з розвитком морської торгівлі [22, 29]. Історично відомий факт про те, що першою організаційно-правовою формою діяльності страховиків були товариства взаємного страхування. Перше страхове товариство засноване ще у XII ст. в Ісландії. Заможні селяни об'єднувалися у спілки для взаємного захисту від втрат на випадок вогню або загибелі худоби. У разі настання страхового випадку частину збитків відшкодували у грошовій формі, частину – матеріалами чи працею [18, 41].

Основною метою взаємного страхування вважалось дотримання принципу солідарної відповідальності та забезпечення

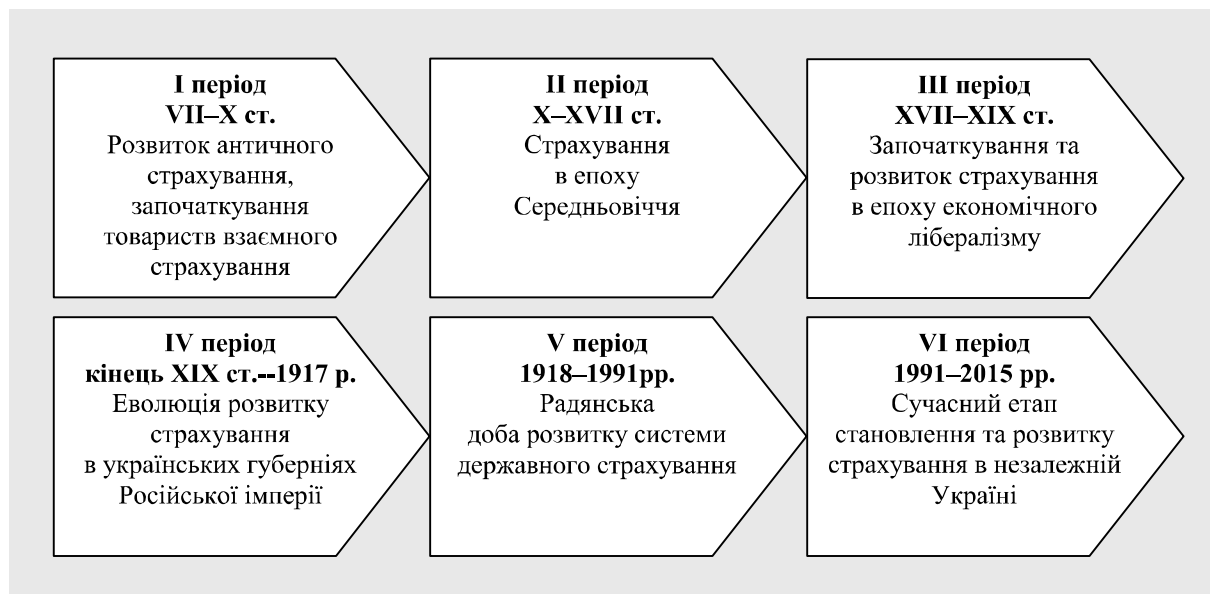

Рис. 1. Періодизація історичних та соціально-економічних формацій у розвитку аграрного страхування в Україні*

* Систематизовано автором.

відшкодування збитків від стихійного лиха кожному учаснику спілки за рахунок усіх його членів. На первісному етапі розвитку страхування практично не враховувались особисті інтереси громадян, не застосовувались методи оцінки ризиків, виявлення та групування певних небезпек за видами ризиків. Практично не існувало і поняття визначення тарифної ставки і багатьох інших суттєвих ознак, властивих сучасному страхуванню. Нарешті, раннє страхування не розглядалося як джерело отримання доходу або прибутку від страхової діяльності [1, 7]. Разом з цим, завдяки розвитку саме взаємного страхування, у аграріїв з'явився реальний інструмент протидії існуючим ризикам, який постійно удосконалювався та набував все нових форм і методів захисту майнових інтересів селян.

Фахівці в галузі страхування вважають, що перші ознаки справжнього страхування з'явилися у середні віки, коли почали створюватися спеціальні товариства для формування грошових фондів, кошти яких витрачали у разі настання заздалегідь визначених небезпечних подій [11, 45]. Се-

редньовічне страхування (X–XIV ст.) розглядається як гільдійно-цехове [21]. Гільдії об'єднували людей різних професій, а цехи були об'єднаннями ремісників [5]. Перші гільдії виникли у Великобританії в X ст., у Німеччині – в XI–XII ст., в Данії та Іспанії – у XII ст. [6, 17].

Характерними ознаками гільдійно-цехового страхування було: запровадження регулярних платежів; встановлення переліку страхових подій, за якими здійснювалось відшкодування збитків з урахуванням ступеня ризику; конкретизація форм та розмірів страхових виплат. Здобутком тогочасного періоду розвитку страхування став поділ страхування на майнове та особисте. При майновому страхуванні покривались ризики, спричинені настанням стихійного лиха, пограбуванням, а також банкрутством (розоренням) члена гільдії незалежно від причин. Особисте страхування передбачало грошові виплати у разі смерті, хвороби, втрати працездатності тощо.

Зародження та розвиток епохи економічного лібералізму в Європі (XVIII–XIX ст.) спричинило значний вплив на становлення

страхових відносин у суспільстві. У цей період історії було закладено основи комерціалізації страхування та його спрямованість на отримання прибутку [17, 13]. У науковій літературі виокремлюють три основні етапи розвитку комерційного страхування. На початковому етапі проводилось первісне нагромадження капіталу, страхування здійснювалось одноосібними страховиками. Другий етап розвитку пов'язаний з періодом вільного підприємництва, а також з тим, що поряд з товариствами взаємного страхування активно розвивалися акціонерні страхові організації. Третій етап розвитку комерційного страхування характеризувався укрупненням та монополізацією страхових об'єднань, які згодом трансформувались у картелі і концерни [18, 52–53].

Урізноманітнення організаційно-правових форм страхування сприяло виникненню земського страхування. У 1864 р. з відміною кріпосного права в Російській імперії був прийнятий Закон про взаємне земське страхування, яким встановлено дозвіл на проведення страхових операцій з обов'язкового (окладного) і добровільного страхування [10, 13]. Наявність різних форм страхування (обов'язкової і добровільної) забезпечувало можливість покриття страхуванням майнових ризиків залежно від соціально-економічного становища страхувальника.

На рубежі XIX–XX ст. спостерігалася стійка тенденція до істотного збільшення обсягів проведення взаємного земського страхування в Російській імперії й, зокрема, в її українських губерніях. Так, у Чернігівській губернії в 1893 р. загальна кількість страхових операцій відповідно до звіту губернської земської управи становила 7057. За 1900 р. цей же показник становив – 8936. Наведені дані стосуються як добровільного, так і обов'язкового страхування [3, 1–3]. У 1913 р. на частку земського страхування припадало 16,8% всіх страхових платежів [20, 391].

Епоха економічного лібералізму значно сприяла активізації процесу формування страхових відносин в цілому, так і аграрного страхування зокрема. У Київській, Подільській, Волинській, Харківській та ін. губерніях Російської імперії створювалися й успішно функціонували акціонерні товариства, а особливо товариства взаємного страхування, які надавали страхові послуги аграріям щодо покриття їх ризиків, спричинених знищенням майна від вогню, втратою сільськогосподарської продукції тощо. Розвиток страхового співтовариства в аграрній сфері створювало якісні умови для безпечного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Наступний етап розвитку аграрного страхування (1918–1991 рр.) пов'язаний зі специфікою соціально-економічної й політичної ситуації, яка складалася на теренах колишнього СРСР. Процеси колективізації та розкуркулення селян, використання ідеологічного підходу до вирішення економічних проблем аграріїв руйнували усталені форми і принципи майнового страхування. Теорія “класового тарифу”, яку застосовували у 30-х роках минулого століття, свідчила про надлишкову політизацію процесу страхування колгоспного та селянського майна. Сума страхових платежів становила в 1929 р. 60% суми єдиного сільськогосподарського податку, тому її вважали джерелом наповнення державного бюджету, а систему страхування почали ототожнювати з податковою [7, 114]. Такий підхід до страхування у жодному разі не відображав його сутності, оскільки замість заохочувальної була нав'язана фіскальна функція, що порушувала фундаментальні принципи організації страхової діяльності.

У післявоєнний період аграрне страхування продовжувало розвиватися на засадах всезагальності та обов'язковості. Відповідно до нормативно-правових актів

було максимально розширено обсяг відповідальності з обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур. Майно, що належало колгоспам, підлягало державному обов'язковому страхуванню, зокрема: врожай; тварини; птиця; кролі; хутрові звірі та сім'ї бджіл; будівлі; споруди; передавальні пристрої; силові, робочі та інші машини; транспортні засоби; обладнання; знаряддя лову; інвентар та багаторічні насадження.

Домінування обов'язкової форми страхування над добровільною було пов'язане, насамперед, з економічною політикою держави. Високий рівень монополізації соціально-економічних, виробничо-господарських відносин у суспільстві надавав широкі можливості щодо розвитку саме обов'язкового страхування, заснованого на принципах всезагальності, безперервності та примусовості. За умов відсутності ринкового середовища, страхування не могло виконувати свої функції повною мірою. Це пов'язано з декількома причинами: по-перше, відсутність ринкових механізмів у формуванні попиту і пропозиції на страхові послуги; по-друге, при централізації розподілу товарно-матеріальних і грошових ресурсів втрачається сенс самого страхування, оскільки економічні суб'єкти практично позбавлені страхового інтересу; по-третє, низький рівень мотивації суб'єктів страхування щодо розширення страхової діяльності.

Першими кроками на шляху до демонополізації страхової справи стало прийняття Закону СРСР "Про кооперацію", який встановив право кооперативів страхувати своє майно та майнові інтереси в органах державного страхування, а також створювати страхові установи, визначати умови та порядок страхування. Прийняття Закону не забезпечило належного розвитку недержавних форм страхування, оскільки понад 60 років страхова діяльність пере-

бувала під жорстким та невиправданим контролем держави. Процес відновлення довіри до інституції страхування потребує тривалого часу з відповідним теоретико-методичним забезпеченням та оволодінням практичними навичками взаємодії між усіма суб'єктами страхових відносин.

З набуттям Україною статусу незалежної держави у 1991 р. та початком відтворення ринкових відносин на селі, з'явилися економіко-правові підстави для формування ринку аграрного страхування. Основні умови забезпечення функціональності й ефективності системи страхування в аграрній сфері базувалися на таких критеріях, як: прозорість і довіра між суб'єктами аграрного страхування; доступність страхових послуг за ціною для виробників сільськогосподарської продукції, а також їх обґрунтованість, з точки зору наявних ризиків; економічна зацікавленість страхових компаній у наданні страхових послуг аграріям з огляду на рівень ризикованості цього сегмента страхування; паритетність між добровільною та обов'язковою формами страхування; раціональне використання бюджетних коштів, спрямованих на субсидування страхових премій аграріям. Для удосконалення вищезазначених критеріїв протягом останніх двадцяти п'яти років приймали відповідні законодавчі акти, спрямовані на формування та функціонування ринку аграрного страхування (рис. 2).

Відліком часу щодо нормативно-правового регулювання страхової діяльності у незалежній Україні вважається прийняття Декрету Кабінету Міністрів України "Про страхування" від 10 травня 1993 р. № 47-93. Декретом було закладено основи системи правового регулювання страхової діяльності в Україні, визначено основні поняття, пов'язані з ринком страхових послуг, конкретизовано принципи здійснення державного регулювання та нагляду за страховою

Декрет Кабінету Міністрів України “Про страхування” від 10 травня 1993 р. № 47-93
Встановлював систему державного нагляду та нагляду за страховою діяльністю, включаючи реєстрацію страхових організацій, ліцензування страхової діяльності, а також створення відповідного органу виконавчої влади щодо контролю за страховою діяльністю

Закон України “Про страхування” від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 4 жовтня 2001 р. № 2745-III, від 16 листопада 2006 р. № 357-V
Регулює відносини у сфері страхування і спрямований на створення ринку страхових послуг, визначає умови укладання та дії договорів страхування, регламентує умови забезпечення платоспроможності страховиків, конкретизує порядок державного нагляду за страховою діяльністю тощо

Закон України “Про державну підтримку сільського господарства” від 24 червня 2004 року № 1877-IV із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 16 червня 2005 р. № 2657-IV від 30 листопада 2006 р. № 401-V, від 4 лютого 2009 р. № 922-VI
Встановлює порядок державного регулювання ринку страхування сільськогосподарської продукції (капітальних активів) та механізм надання страхових субсидій аграріям

Закон України “Про основні засади державної аграрної політики до 2015 р” від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV
Визначає, що одним із основних пріоритетів державної політики є підтримка суб’єктів аграрного сектору шляхом формування сприятливої страхової політики та запровадження механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва

Указ Президента України від 18 вересня 2007 р. № 890/2007 “Про деякі заходи щодо розвитку ринку зерна”
Наголошується на необхідності здійснення подальшого розвитку механізмів кредитування, страхування та державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції

Закон України “Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою” від 9 лютого 2012 р. № 4391-VI
Регулює відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюються за державної підтримки, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників, що спрямоване на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві

Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2013-2016 рр.” від 11 вересня 2013 р. № 697-р.
У розпорядженні зазначається, що одним із загальнонаціональних пріоритетів стимулювання розвитку аграрного сектору є розвиток системи страхування ризиків сільськогосподарського виробництва.

Рис. 2. Нормативно-правове забезпечення діяльності страхових компаній на ринку аграрного страхування у 1993–2012 рр.*

* Систематизовано автором.

діяльністю. Він втратив чинність у 1996 р. у зв'язку з прийняттям Закону України "Про страхування" [15], який є й донині базовим Законом, що регламентує умови здійснення страхової діяльності в Україні.

У жовтні 2001 р. були внесені зміни до Закону України "Про страхування", якими впроваджено обов'язкову форму страхування. Відповідно до ст. 7 Закону, застрахувати свій врожай зобов'язані виробники сільськогосподарської продукції всіх форм власності, при чому для державних підприємств ця вимога поширювалась як на сільськогосподарські культури, так і на врожай багаторічних насаджень, а для підприємств інших форм власності – лише на врожай зернових культур і цукрових буряків. За обов'язковою формою страхування основні параметри договору (страхова сума, тариф, платіж, покриття, ризики, франшиза та відшкодування) регламентувалися державою через прийняття нормативно-правових актів.

Прийняття та введення в дію низки нормативно-правих актів щодо страхування в аграрній сфері позитивно вплинуло на роз-

виток цього сегмента страхових відносин (табл. 1). Важливим поштовхом для розвитку вітчизняного ринку аграрного страхування стало прийняття у 2004 р. Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України" [13], в якому узагальнено основні підходи до субсидування страхових платежів для аграріїв. Протягом 2005–2008 рр. з державного бюджету виділяли кошти на компенсацію частини страхових внесків під час страхування врожаю у таких обсягах: 2005 р. – 5,8 млн. грн.; 2006 р. – 11,7 млн. грн.; 2007 р. – 47,8 млн. грн.; 2008 р. – 72,8 млн. грн. відповідно [12].

Завдяки державній підтримці аграрного страхування за вказаний період утричі збільшилась застрахована площа з 390,6 тис. га до 1170,0 тис. га. За цей проміжок часу зросла кількість укладених договорів зі страхування сільськогосподарських культур на 56 %. Потужними темпами (більше, ніж у 12 разів) – зросла загальна сума зібраних страхових премій – з 12,8 млн. грн. у 2005 р. до 155,4 млн. грн. – у 2008 р. За 2005–2007 рр. збільшилась кількість з 934 до 4397 стра-

Таблиця 1

Тенденції розвитку ринку аграрного страхування у 2005-2013 рр.*

Роки	Показники, що характеризують динаміку розвитку ринку аграрного страхування					
	Кількість договорів (шт.)	Застрахована площа (тис. га)	Страхові платежі (млн. грн)	Розмір держ. субсидій (млн. грн)	Середній страховий платіж за 1-м договором (тис. грн.)	Рівень виплат (%)
2005	910	390	12,8	5,8	3,8	–
2006	1330	670	28,5	11,7	–	–
2007	4397	2360	116,7	47,8	4,5	–
2008	1637	1171	155,4	72,8	4,9	–
2009	1980	510	42,0	0	3,2	36,5
2010	1217	553	72,1	0	3,8	50,9
2011	2710	786	136,3	0	3,7	28,0
2012	1936	727	130,4	0	3,8	41,0
2013	1722	869	135,4	0	3,1	9,7

* Розраховано за даними національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

хувальників, які користувалися послугами страхових компаній. Співвідношення застрахованої площі до загальної збільшилося з 2 % (2005 р.) до 8 % (2007 р.) [2].

Активізація ринку аграрного страхування у 2005–2008 рр. пов'язана з виділенням компенсації у розмірі 50% страхових платежів виробникам сільськогосподарської продукції, які застрахували свої посіви. Субсидування страхових премій здійснювалося лише для шести видів сільськогосподарських культур, а саме: озима пшениця; жито; ярий ячмінь; соняшник; кукурудза на зерно і цукровий буряк. Найбільш активно договори страхування сільськогосподарських культур уклали аграрії в Дніпропетровській, Одеській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій, Тернопільській, Донецькій, Кіровоградській та Сумській областях.

За 2005–2008 рр. майже удвічі зросла кількість страхових компаній (з 33 до 62), які надавали страхові послуги за програмою субсидування. Лідерами за кількістю укладених договорів страхування були такі страхові компанії: НАСК "Оранта"; СК "Країна"; СК "ТАС"; Українська аграрна страхова компанія; СК "Провідна"; та ін. Основними страховими продуктами, які реалізують страховики на ринку аграрного страхування є: комплексне (мультиризикове) страхування; індексне страхування врожайності; страхування кількох (груп) ризиків (град, град-пожежа, обрані ризики, від одного конкретного ризику, індекс погоди) [16].

За період фінансової кризи (2009–2010 рр.) вітчизняний ринок аграрного страхування зазнав негативних змін. Незначні обсяги страхування сільськогосподарських культур у 2009–2010 рр., в основному, пояснюються недостатністю фінансових ресурсів у виробників сільськогосподарської продукції. За умов припинення державної фінансової підтримки сільськогосподар-

ського страхування відбулося зменшення страхового забезпечення на 20–30% [12].

Для координації дій учасників ринку аграрного страхування та захисту їх соціально-економічних інтересів у 2011 р. було створено аграрне страхове бюро України. Головна мета утворення полягала у забезпеченні консолідації зусиль держави, виробників сільськогосподарської продукції та страховиків щодо побудови ефективної системи страхування аграрної продукції. Реалізація мети досягається виключно за умов виконання певних завдань, які полягають у наступному: сприянні розвитку прозорого, ефективного та платоспроможного ринку страхування сільськогосподарської продукції; формуванні системи надання високоякісних страхових послуг, які повною мірою мають відповідати інтересам і потребам страхувальників та захисті інтересів учасників страхового бюро.

У 2011 р. спостерігалось значне пожвавлення ринку агрострахування. Страхові компанії, які працювали на ринку страхування сільськогосподарської продукції, зібрали 136,3 млн. грн., що майже вдвічі більше, ніж у 2010 р. У 2012 р. сталося незначне уповільнення основних показників (кількості укладених договорів, застрахованої площі та суми сплачених премій) розвитку ринку аграрного страхування. З прийняттям у 2012 р. Закону України "Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою" № 4391-VI від 9 лютого 2012 р. [14] планувалася суттєва активізація процесу покриття страхуванням сільськогосподарських ризиків, проте аграрії протягом 2012–2013 рр. очікуваних субсидій не отримували.

У 2013 р. спостерігалось незначне зростання основних показників порівняно з 2011–2012 рр. Так, розмір застрахованих площ був найвищим за останні 5 років (879 тис. га). Цей показник зріс на 18% або на 152 тис. га [34].

Сучасна динаміка змін ринку аграрного страхування свідчить про позитивні тенденції його розвитку. Так, з 2005 по 2013 рр. кількість укладених договорів збільшилась майже удвічі, (з 910 до 1722 од.), площа, покрита страхуванням, зросла у 2,23 раза, (з 390 до 869 тис. га), а сума сплачених страхових премій – у 10 разів (з 12,8 до 135,4 млн. грн. [12]. Проте, необхідно зазначити, що пропозиція на ринку аграрного страхування поки що суттєво переважає попит на страхові послуги. Лише до 5% сільськогосподарських культур покрито страховим захистом. В Іспанії, США, Канаді цей показник становить 80%, 70% та 55% відповідно. Такі дані свідчать про існуючий потенціал розвитку сільськогосподарського страхування за умов дотримання паритету інтересів між усіма учасниками страхового процесу.

На початок 2014 р. 16 страхових компаній отримали ліцензії на здійснення страхування ризиків у сільському господарстві на території України. За структурою ринку аграрного страхування 84% страхових компаній є членами аграрного страхового пула: “Домінанта”; “Страхові гарантії”; “Брокбізнес страхування”; та “Українська аграрно-страхова компанія”; решта 16% ринку займають компанії, які надають страхові послуги з добровільного та банківського (заставного) аграрного страхування: “Інго-Україна”; “АСКА”; “ПЗУ Україна”; “Оранта”; “Оранта-Січ” та “Провідна”[8].

Отже, багатотисячолітня історія становлення і розвитку страхування загалом, як і аграрного зокрема, свідчить про:

- 1) бажання селян здійснювати сільськогосподарську діяльність за умов безпечності, прогнозованості та очікуваного рівня доходності;
- 2) наявність тісного взаємозв'язку між теорією та практикою страхування з його економічними, технологічними та організаційними аспектами розвитку;

- 3) зацікавленість аграріїв у функціонуванні страхового ринку як соціально-економічного середовища, в якому реалізуються їх страхові інтереси;
- 4) необхідність формування еквівалентності економічних відносин у системі координат виробників сільськогосподарської продукції, страхових компаній та держави щодо організації та функціонування конкурентоспроможного страхового ринку;
- 5) доцільність формування системи консолідованої відповідальності між суб'єктами аграрного страхування з приводу наявних сільськогосподарських ризиків, які покриваються страхуванням.

Підсумовуючи вищезазначене, приходимо до таких висновків і узагальнень. Історичний і соціально-економічний поступ теорії і практики страхування свідчить, що вектор цивілізаційного розвитку суспільних відносин завжди орієнтувався на створення безпечних умов життя та праці громадян. Періодизація етапів розвитку аграрного страхування в Україні нерозривно пов'язана з глибокими історичними, правовими, економічними, фінансовими, політичними, психологічними, ментальними та іншими трансформаціями, які відбувалися у суспільстві протягом багатьох століть. Усвідомлення аграріями потреби у страховому захисті створює необхідний фундамент для розвитку страхових відносин у сільській місцевості.

За результатами проведеного дослідження вважаємо за доцільне окреслити ключові перспективи подальшого функціонування ринку аграрного страхування в Україні.

1. Необхідною умовою розвитку сучасної моделі ринку аграрного страхування є підвищення рівня страхової культури, як основи взаємодії між суб'єктами страхового процесу. Забезпечення прийняттого

рівня страхової культури сприятиме: фінансово-економічній освіченості селян у сфері страхування; інформаційній обізнаності страхувальників щодо пропонованих страхових продуктів; встановленню партнерських взаємовідносин між страховиком та страхувальником; швидкому, якісному й справедливому врегулюванню страхових випадків, а також підвищенню рівня комунікаційних та інформаційних зв'язків між суб'єктами страхового процесу.

2. Вважаємо, що існує об'єктивна потреба у прийнятті Закону України "Про сільськогосподарське страхування", у якому необхідно визначити концептуальні засади страхування ризиків в сільському господарстві, відповідно до існуючих вимог та директив Європейського Союзу щодо страхування.

3. Ефективність та функціональність ринку аграрного страхування багато в чому залежить від рівня його інфраструктурного та інституціонального забезпечення щодо координації дій, спрямованих на вирішення двох взаємопов'язаних питань: а) гарантування страховиком здійснення страхових виплат страхувальнику у разі настання страхової події, згідно з умовами передбаченими договором сільськогосподарського страхування; б) забезпечення рентабельності, платоспроможності та ліквідності страховика, який надає відповідні послуги у сфері аграрного страхування.

4. Реалізація потенційних можливостей розвитку національного виробництва та переробки сільськогосподарської продукції має передбачати створення і функціонування сучасного ринку аграрного страхування з відповідними інноваційними страховими продуктами, які за своїми кількісними й якісними параметрами будуть задовольняти майнові інтереси аграріїв у страховому захисті. У цьому контексті постає необхідність у використанні сучасних техноло-

гій менеджменту страхової діяльності та управління бізнес-процесами (андерайтинг ризиків, актуарні розрахунки, укладання договорів страхування, урегулювання збитків, перестраховання, бюджетування, управління фінансовими потоками страхової компанії, застосування інформаційних технологій у страховому бізнесі тощо) страховика з метою підвищення інвестиційної привабливості ринку аграрного страхування в Україні.

Література

1. Абрамов В. Ю. *Страхование: теория и практика*. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 759 с.
2. *Аграрне страхування в Україні [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.agroins.com.ua>.
3. *Взаимное земское страхование от огня*. – Чернигов: Тип. губернского земства, 1901. – 181 с.
4. Вобльї К. Г. *Основы экономии страхования*. – Тернополь: Економічна думка, 2001. – 238 с.
5. Ільченко Г. О. *Історико-правовий аналіз передумов виникнення страхових правовідносин [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./PPIP/2013_12/illchenko.pdf.
6. Кашкарьова О. В. *Історико-правовий аналіз страхування як ланки фінансової системи // Право і безпека*. – 2011. – № 5. – С. 16–20.
7. Латишева О. В. *Радянська система добровільного страхування в 30-х роках // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. – Серия "Исторические науки". – 2010. – Т. 23(62), № 1: спецвыпуск "История Украины". – С. 114–124.
8. *Ліга страхових організацій України (ЛСОУ) [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.uainsur.com>.
9. Маршев В. И. *История управленческой мысли*. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 731 с.

10. Миндрин А. С., Зверев А. В. Экономический механизм страхования урожая сельскохозяйственных культур. – М.: Российская академия сельскохозяйственных наук; Всероссийский НИИ экономики, труда и управления в сельском хозяйстве (ВНИЭТУСХ), 2001. – 156 с.
11. Озернюк Г. В. Страхові правовідносини в період середньовіччя // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия “Юридические науки”. – 2013. – Том 26 (65), № 2–2. – С. 42–45.
12. Портал о сельскохозяйственном страховании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.agroinsurance.com>.
13. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 черв. 2004 року № 1877-IV (зі змінами станом на 04.07.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://portal.rada.gov.ua>.
14. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою: Закон України від 9 лют. 2012 р. № 4391-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://portal.rada.gov.ua>
15. Про страхування: Закон України від 7 берез. 1996 р. № 85/96-ВР (зі змінами станом на 04.07.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://portal.rada.gov.ua>
16. Проект Міжнародної фінансової корпорації (IFC, Група Світового банку) “Розвиток агостраховання в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifc.org/ukraine/ag-ins>.
17. Райхер В. К. Общественно-исторические типы страхования. – Репринт. – М.: ЮКИС, 1992. – 282 с.
18. Історія страхування: Підручник / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, С. І. Кубів, О. Д. Вовчак. – К.: Знання, 2005. – 213 с.
19. Страхування: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
20. Страхование дело: Учебник / Под ред. проф. Л. И. Рейтмана – М.: Банковский и биржевой научно-консультативный центр, 1992. – 524 с.
21. Словник іноземних слів: 23000 слів та термінів, словосполучень / Уклад Л. О. Пустовіт, О. І. Скопенко, Г. М. Сjuta та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
22. Mutual Insurance in Figures: Executive summary from the 2007 study produced by AMICE's predecessor association AISAM. – Brussels: Association International des Societes d'Assurance Mutuelle. – AISAM, 2007. – P. 19. (24 p.)